

TÜTÜN EKSPERLERİ DERNEĞİ

TÜTÜN RAPORU (2016)

“1600” lü yıllarda Osmanlı topraklarına giren tütün, dört yüz yılı aşkın bir süredir Anadolu topraklarında yetiştirilmektedir. Geçen yıllar boyunca Anadolu’da tütün yetiştiriciliği önemli bir zanaat halini almış, toplumsal yaşamla bütünleşmiş, yurt dışı piyasalarda ise *Türk Tütünü* ismi ile anılmaya başlamıştır.

Anadolu topraklarına ilk tütün fidesinin dikilmesinden bu yana tütün; üretimi, ticareti ve tüketimi ile adeta bu toprakların siyasal, ekonomik ve toplumsal tanıklığını yansıtan bir ürün haline gelmiştir. Kimi zaman devlet borçlanmalarının geri ödeme garantisi kimi zaman siyasetin oy deposu kimi zaman da gelin Ayşe’nin çeyiz sandığı, kısacası ülkemiz sosyo-ekonomik ve siyasal yaşamının özetidir adeta tütünün tarihi.

Tütünün, toplanan vergilerdeki payının yüksekliği, ihracatta diğer birçok tarım ürününe olan üstünlüğü ve ilgilendirdiği büyük sayıdaki üreticiler nedeni ile geçmişten bu yana üretimi, alım ve satımı, özel kanunlarla düzenlenmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Reji idaresine son verilmesiyle tütün üretiminin izlenmesi, gerekli izinlerin verilmesi gibi her türlü düzenleme kurulan İnhisarlar İdaresinin kontrol ve yetkisine bırakılmıştır. Bu amaca hizmet etmek üzere 1924, 1930 ve 1938 yıllarında yasal ve kurumsal düzenlemeler gerçekleştirilmiş, 1969 yılında yürürlüğe giren Tütün ve Tütün Tekeli Kanunu da 2002 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

Ülkemiz tütüncülüğünde son yıllarda dikkat çeken en önemli düzenleme 09/01/2002 tarih ve 24635 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 4733 Sayılı Tütün Yasasıdır. Söz konusu yasa, kamuoyunda 15 günde 15 yasa olarak adlandırılan yasalardan biri olarak 2002 yılında çıkarılmış ve “1177 sayılı Tütün ve Tütün Tekeli Kanunu” nun yerine tütün ve tütün mamulleri sektörünü düzenlemek ve denetlemek üzere yürürlüğe girmiştir.

4733 sayılı yasa ile sektörde ;

- ✓ Tütünde destekleme alımlarına son verilmiş,
- ✓ Sözleşmeli üretim modeli getirilmiş,
- ✓ Açık arttırma merkezlerinin kurulması öngörülmüş,
- ✓ Tütün ve Alkol Piyasası Kurumu (TAPDK) kurulmuş,
- ✓ TEKEL’in Özelleştirmesinin önü açılmıştır

Tütün Üretimi

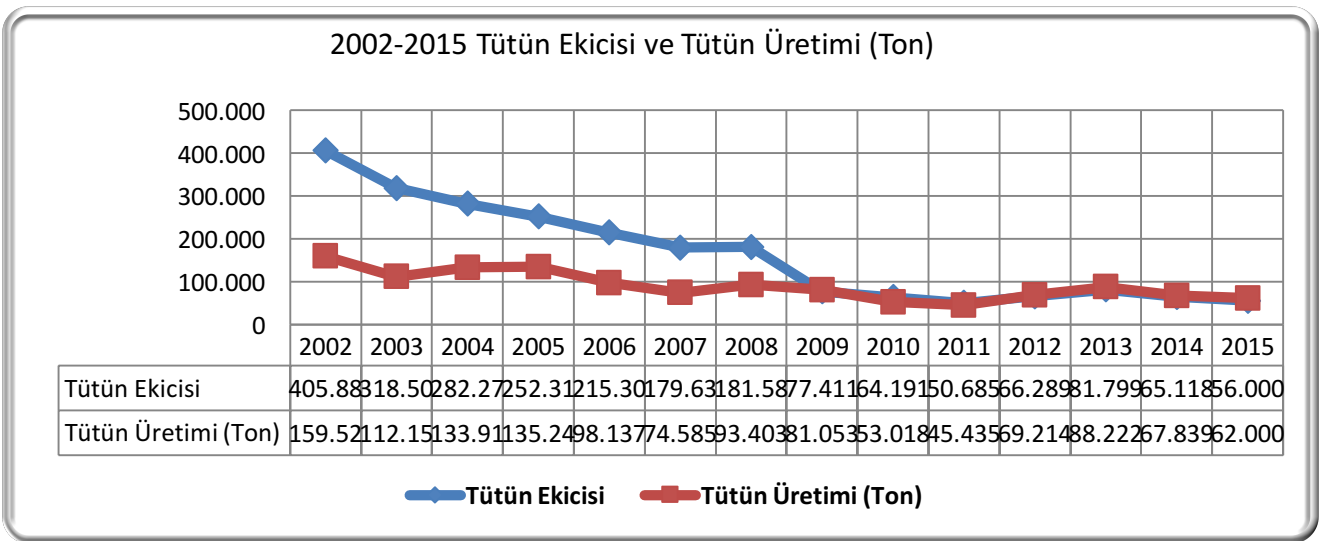
Türkiye’de yetiştirilen 62.000 tonun yaklaşık 60.000 tonu Oryantal tip tütündür. Oryantal tütün üretiminde ülkemizi, rakip ülkelerle mukayese ettiğimizde son yıllarda yaşanan kan kaybına rağmen oryantal tütün pazarında hala lider ülke olarak gözükmektedir.

Oryantal Tütün Üreten Ülkeler ve Üretim Miktarları Tablosu (2015)

Ülke	Oryantal Tütün Üretimi (Kg)	Oryantal Tütün Üretimi (%)
Türkiye	60.000.000	32,3
BDT	30.000.000	16
Yunanistan	22.000.000	11,8
Makedonya	21.000.000	11,3
Çin	18.500.000	10
Bulgaristan	9.000.000	4,9
Lübnan	5.000.000	2,7
Arnavutluk	3.000.000	1,6
Diğer	17.000.000	9,4
Toplam	185.500.000	100

Kaynak: Universal Corp.¹

4733 Sayılı yasanın çıktığı günden bu güne aradan geçen 14 yılda büyük bir tasfiye süreci yaşayan ülke tütüncülüğü; 2002 ürün yılında 405.882 olan tütün üreticisi sayısı 2015 ürün yılı itibarıyla %86,2 azalarak 56.000 a gerilemiş, tütün üretimi ise 2002 ürün yılında 159.521 ton iken %61,1 azalarak 2015 ürün yılında yaklaşık 62.000 ton civarına gerilemiştir.

Kaynak: TEKEL ve TAPDK kayıtları

¹ Kaynak olarak Universal Corp. kıstas alınmış, firma yetkilileri ile yapılan şifai görüşmelerle rakamlar güncellenmiştir.

Genç nesil tütün tarımının zorluğu ve gelirinin azlığı nedeniyle tütüncülükten uzaklaşmış, Ege Bölgesi'nde tütün üreticilerinin yaş ortalaması 45 yaş civarına yükselmiştir. Tütün üreticilerinin kişi başına ortalama aylık geliri, 2014 yılı ürünü TAPDK kayıtlarına göre 1.042 TL'dir. Bu rakam, ortalama 4 kişilik bir aile için aylık 260,5 TL'ye karşılık gelmekte olup bu bedel asgari ücret seviyesinin çok altındadır.

TEKEL'in tütün piyasalarından çekilmesi ve sigara fabrikalarının satılması neticesinde piyasaya tümüyle hakim olan çokuluslu şirketler kendi ürettikleri sigaraların pazar payını artırmak için tamamen yerli tütünden imal edilen sigaraları piyasaya yeterince sunmaması sonucu; 2000'li yılların başında 36 il 155 ilçede tütün üretimi yapılırken şu an 21 ilimizin 92 ilçesinde tütün üretimi sürdürülebilmektedir. Trabzon, Giresun, Artvin, Sinop, Kocaeli, Sakarya, Düzce, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Hakkari, Malatya, Adana, Mardin ve Burdur illerinde tütün üretimi yapılmamaktadır.

Bununla birlikte, Güney, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde çoğunlukla "sarmalık kıyılmış tütün" olarak tüketilmek üzere kayıt dışı ticarete konu olan 12-15 bin ton tütün üretimi olduğu tahmin edilmektedir. Söz konusu üretimin artmasının 2010 yılında sigarada artan vergi artışlarından dolayı sarmalık kıyılmış tütüne olan talep artışından kaynaklanmaktadır..

"Tütün Üretiminden Vazgeçip Alternatif Ürün Yetiştiren Üreticilerin Desteklenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı" ve bu Karar'ın uygulanmasına ilişkin tebliğler doğrultusunda 9 ilde (Adıyaman, Batman, Bitlis, Burdur, Diyarbakır, Hatay, Mardin, Muş ve Trabzon) tütün üretiminden vazgeçenlere alternatif ürün yetiştirmek üzere 3 yıl süreli tütüne alternatif ürün desteği için toplam 116 Milyon TL kaynak ayrılmıştır. 2009, 2010 ve 2011 yıllarında sayılan illerde 3 yıl uygulanan proje kapsamında 105.175 tütün üreticisinin faydalanması gerekirken 39.458 üretici istifade etmiş ve proje için ayrılan 116 Milyon TL kaynağın ancak 18.884.241 TL'siyle destek ödemesi yapılabilmektedir. TEKEL'in özelleştirilmesi ve 2009-2010-2011 yıllarındaki tütün üretimine alternatif ürün projelerinin başarısızlığı sonucunda artmış ve artmaya devam etmektedir.

Türkiye'deki tarım alanlarını 30 üretim havzasına bölen *"Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli"*nde, bu havzaların 23'ünde tütün üretildiği halde anılan üretim ve destekleme modelinde tütüne yer verilmemiştir. Hâlihazırda, tütün üreticilerine mazot ve gübre destekleri dışında bir destek verilmemektedir.

"Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında Tarıma Dayalı Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğ" lere *"tarımsal ürün"* tanımı, *"Tütün hariç tüm bitkisel ürünleri, hayvansal ürünleri ve su ürünleri"* şeklinde yapılmakta ve tütün üretimine dayalı bir yatırım desteklemesi öngörülmemektedir. Bunun yanısıra 2016/8791 sayılı 2016 yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere İlişkin Bakanlar Kurulu Kararında Genç Çiftçilere verilen desteklemede tütünün adı geçmemektedir.

Tarım sektöründe örgütlenme açısından en güçsüz kesimi oluşturan ve yaş ortalaması 48'i bulan tütün üreticileri, 4733 sayılı yasa TBMM onaylanmadan önce, tütün çiftçisinin olası tepkilerini azaltmak için; "Açık Artırma Sisteme Geçilecek, Tütünde Serbest Piyasa Şartları Oluşacak, Gelirleriniz Daha Çok Artacak" propagandası ile dillendirilmiş ancak tütün çiftçisi, 4733 sayılı yasanın yürürlüğe girmesi ile 2002 yılından itibaren *"Açık Artırma Sistemi"* ile değil *"Sözleşmeli Üretim"* modeli ile tanışmıştır.

Sözleşmeli üretime hazırlıksız örgütsüz olarak yakalanan tütün çiftçisi; 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu kapsamında şu anda tütün bazlı üretici birliği olarak 5 adet Tütün Tarım Satış Kooperatifi (TTSK), ile 7 adet Tütün Üretim ve Pazarlama Kooperatifi (Denizli-Takabey, Tokat, Bafra, Karadeniz, Adıyaman, Batman ve Muş Civarı) ve Tütün Üretim ve Pazarlama Kooperatifler Birliği kurulabilmiştir. 2016 yılında kongrelerin tamamlanmasıyla yıl sonunda bu sayının 26 olacağı ifade edilmektedir. 2010 yılından bu yana çokuluslu sigara şirketleri ve yaprak tütün firmaları, “*Tütün Alım-Satım Sözleşmesi*”nin özel şartlar ve fiyatların hazırlanmasında söz sahibi olurken, örgütsüz tütün üreticileri bu sözleşmelerin hiçbir kısmına müdahil olamamakta, çokuluslu sigara şirketlerinin kontrolündeki tedarikçi şirketlerin dikte ettirdiği şartları ve fiyatı kabullenmek zorunda kalmaktadırlar. Örnekeleyecek olursak, 2012 ürünü tütünlerin ülke genelinde ortalama alım fiyatı 11,58 TL/kg iken 2014 ürünü tütünlerin ortalama alım fiyatı 12,00 TL/kg olarak gerçekleşmiş, böylece 1923–2002 yılları arasındaki üreticilerin istediği firmaya tütün satabildiği serbest piyasa ortamı yok edilerek yaprak tütün alanında oligopson piyasa şartları oluşmuştur.

Yurt İçi Üretici Ortalama Tütün Satış Fiyatları

Ürün Yılı	Ortalama Alım Fiyatı (TL/KG)
2015	13,50 (T)
2014	12,00
2013	10,98
2012	11,58
2011	9,40
2010	6,86

Kaynak TAPDK

Yaprak tütün piyasamızda, tütün üretiminde üretim girdileri Türk Lirası, satışı ise dolar üzerinden gerçekleşmektedir. Bununla birlikte dolar kurunda yaşanan artış yıl sonunda üreticinin sattığı ürünün alım fiyatlarına yansımamaktadır. Ancak son yıllarda özellikle üretici avanslarında önemli bir artış yaşanmıştır.

Tütün Fonu;

Ülke tütüncülüğünün geliştirilmesi amacıyla 1986 yılından itibaren ithal edilen tütünlere 3 USD/Kg ve paket başına 40 cent dolar uygulanan Tütün Fonu 29/12/2009 tarih ve 27447 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren düzenlemeyle 2010 yılından bu yana “şişirilmiş tütün”, “şişirilmiş tütün damarı” ile “homojenize tütün” gibi işlem görmüş tütünlere sıfırlanmış; yaprak tütünde ise ilk olarak 03/12/2010 tarih ve 27801 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren kararla 2011 yılında 3 USD/Kg olan Tütün Fonu 2,25 USD/Kg ma düşürülmüştür. Her yıl sonunda yürürlüğe konulan Bakanlar Kurulu kararlarıyla her yıl kademeli olarak azaltılarak 2016 yılı için 0,60 USD/Kg olarak belirlenmiştir. Tütün Fonunun AB-Türkiye İlerleme Raporlarının “Fiyatlandırma ve Vergilendirme” başlıklı 16. Faslı kapsamında 2018 yılına kadar da sıfırlanması kararlaştırılmıştır. 2010 yılından itibaren yürürlüğe giren tütün fonundaki düzenlemelerle Türkiye’nin zararı 2015 yılı sonu itibarıyla yaklaşık

$(832.243.743,75 \times \%73^2) = 607.537.933$ USD dır. Bu miktarın 2016 yılı sonunda ise yaklaşık $(1.075.483.743,75 \times \%73^3) = 785.103.133$ USD. olacağı öngörülmektedir.

Tütün Fonunun Oluşturduğu Kayıp Tablosu

Tütün Tipi/ Menşei	2010		2011		2012		2013	
	Miktar (Kg)	Kayıp (USD)	Miktar (Kg)	Kayıp (USD)	Miktar (Kg)	Kayıp (USD)	Miktar (Kg)	Kayıp (USD)
İthal Tütün								
Virginia Tipi Tütün	29.373.055,32	0,00	26.462.168,93	19.846.626,70	31.022.633,68	37.227.160,42	31.068.681,01	46.603.021,52
Burley Tipi Tütün	19.373.680,88	0,00	17.867.527,88	13.400.645,91	22.167.857,18	26.601.428,62	20.697.424,67	31.046.137,01
Şark Tipi Tütün	16.645,00	0,00	3.955,00	2.966,25	0,00	0,00	0,00	0,00
Homojenize Tütün	7.001.854,50	21.005.563,50	6.418.782,50	19.256.347,50	9.046.573,50	27.139.720,50	8.122.062,28	24.366.186,84
Ham Tütün Damarı	5.296.015,61	0,00	6.043.815,07	4.532.861,30	7.128.781,00	8.554.537,20	8.009.297,18	12.013.945,77
Şişirilmiş Damar	2.593.057,80	7.779.173,40	3.564.554,65	10.693.663,95	4.247.795,20	12.743.385,60	3.661.897,18	10.985.691,54
Şişirilmiş Tütün	6.004.111,20	18.012.333,60	6.508.416,33	19.525.248,99	8.579.031,90	25.737.095,70	8.986.164,03	26.958.492,09
Kırık	0,00	0,00	106.640,00	79.980,00	129.520,00	155.424,00	244.412,00	366.618,00
Diğer *	44.720,10	0,00	223.672,14	167.754,11	660.643,30	792.771,96	908.566,30	1.362.849,45
İthal Tütün Toplamı	69.703.140,41	46.797.070,50	67.199.532,50	87.506.094,70	82.982.835,76	138.951.523,99	81.698.504,65	153.702.942,21

Tütün Tipi / Menşei	2014		2015		2016 ⁴	
	Miktar (Kg)	Kayıp (USD)	Miktar (Kg)	Kayıp (USD)	Miktar (Kg)	Kayıp (USD)
Virginia Tipi Tütün	33.970.696,52	61.147.253,74	35.735.741,68	75.045.057,52	36.100.000,00	86.640.000,00
Burley Tipi Tütün	21.595.515,20	38.871.927,36	22.890.459,09	48.069.964,08	23.000.000,00	55.200.000,00
Şark Tipi Tütün	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Homojenize Tütün	8.490.195,00	25.470.585,00	8.559.348,50	25.678.045,49	9.000.000,00	27.000.000,00
Ham Tütün Damarı	8.835.247,55	15.903.445,60	8.950.302,66	18.795.635,58	9.000.000,00	21.600.000,00
Şişirilmiş Damar	3.999.129,84	11.997.389,51	4.343.856,37	13.031.569,10	4.500.000,00	13.500.000,00
Şişirilmiş Tütün	10.248.122,89	30.744.368,67	11.821.058,95	35.463.176,85	11.900.000,00	35.700.000,00
Kırık	315.718,00	568.292,40	251.140,00	527.394,00	500.000,00	1.200.000,00
Diğer *	952.001,31	1.713.602,36	1.075.431,00	2.258.405,10	1.000.000,00	2.400.000,00
İthal Tütün Toplamı	88.406.626,31	186.416.864,63	93.627.338,23	218.869.247,72	95.000.000,00	243.240.000,00

Kaynak TAPDK (Tütün Tiplerine göre kullanılan miktarlar)

Tütün Ticareti;

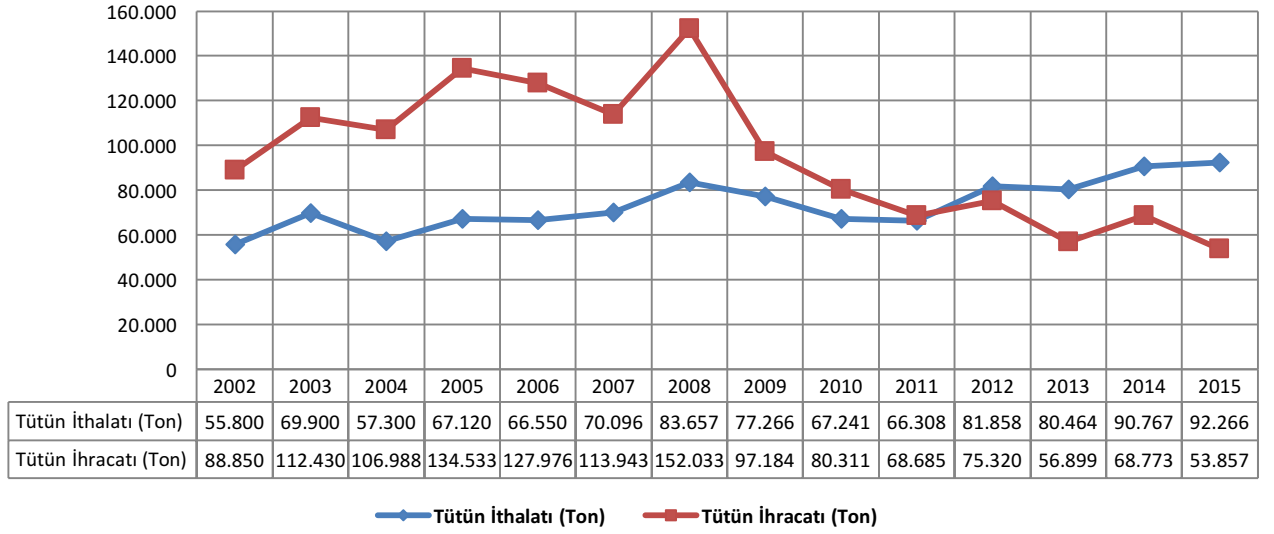
Ülkemizde 2015 yılında 53.857 ton tütün, 382,8 milyon ABD Doları karşılığı ihraç edilmiştir. Buna karşılık 2002 yılında 55.800 ton olan tütün ithalatı, 2015 yılında rekor kırarak yaklaşık 92.266 tona ulaşmış olup karşılığında 528,4 milyon ABD Doları ödenmiştir. 2002 yılından bu yana tütün ithalatında ki artış ise % 60'a ulaşmıştır. Yıllarca ülkemizin en önemli ihraç kalemlerinden biri olan tütün, 2012 yılında bu üstünlüğünü yitirerek tütün ticaretinde ülkemiz net ithalatçı ülke pozisyonuna geçiş yapmıştır.

² TAPDK dan alınan miktar, D.İ.R. nide kapsadığından %73 iç piyasada kullanılan tütün miktarı olarak değerlendirilmiştir.

³ TAPDK dan alınan miktar, D.İ.R. nide kapsadığından %73 iç piyasada kullanılan tütün miktarı olarak değerlendirilmiştir.

⁴ Öngörülen

Türkiye 2002-2015 Türkiye Tütün Ticareti (Ton)

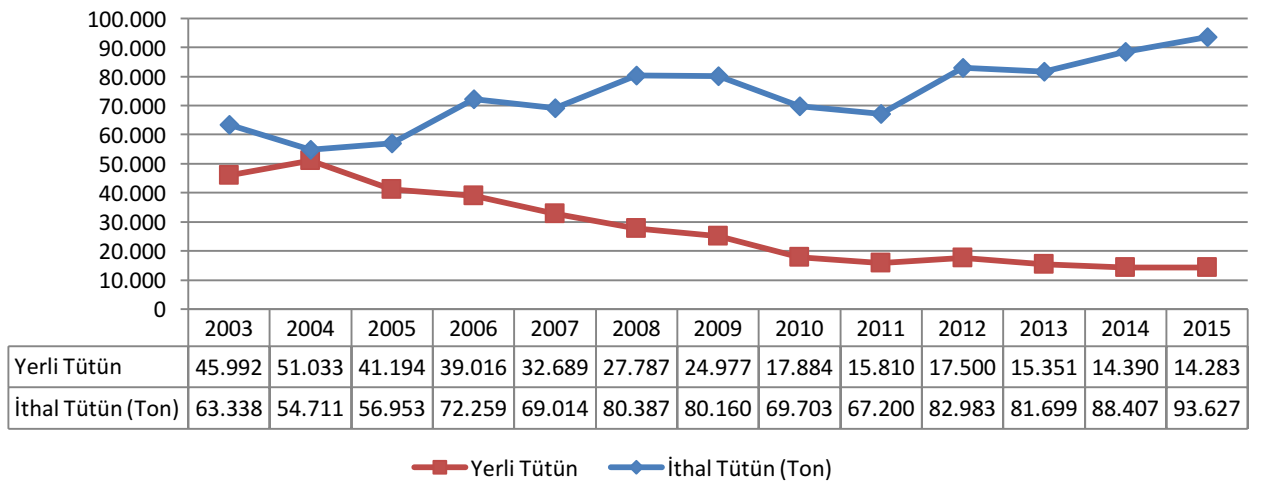

Kaynak: TEKEL ve TAPDK kayıtları

TEKEL sigara fabrikalarının 2008 yılında özelleştirilmesi ve Tütün Fonunun kademeli olarak azaltılması sonucunda; Türkiye sigara pazarının tamamına yakınına sahip olan çokuluslu sigara şirketleri, sigara harmanlarında giderek artan miktar ve oranlarda ithal tütün çeşitlerini (özellikle fonun sıfırlandığı homojenize, şişirilmiş tütün damarı ve şişirilmiş tütün) kullanarak maliyetlerini düşürmüşler, arttırılan vergilere rağmen kârlılıklarını artırmışlardır. Ülke tütüncülüğümüz ise bu durumdan üretimin ve çiftçi sayısının azalması ve tütün üretiminden yoksun kalanların büyük şehirlere göçü ile tepki vermiştir. Özellikle 2009 yılından sonra kırsal kesimdeki nüfusun büyükşehirlere göçünde tütün tarımından yoksun kalan üreticiler en önemli çoğunluğu oluşturmuştur.

Ülke topraklarında yetişen (yerli) tütünlerin sigaralarda kullanımı 2003 yılında %42,07 oranındayken, bu oran 2008 yılında TEKEL'in sigara biriminin özelleştirilmesinden sonra hızla azalarak 2015 yılı itibarıyla %13,24'e düşmüştür. Özellikle 2010 yılından buyana "net ithalatçı" olan ülkemize ithal edilen

2003-2015 Sigaralarda Yerli ve İthal Tütün Kullanım Miktarı (Ton)

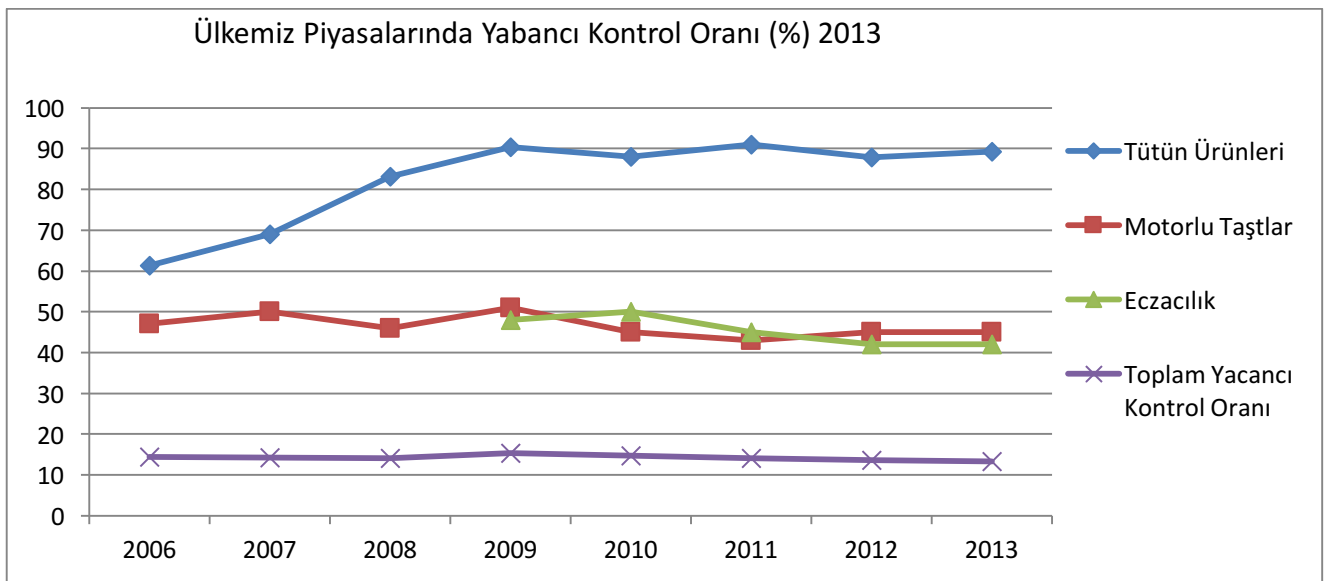

Kaynak: TAPDK

tütünler vasıf olarak ta çok düşüktür. Sağlanan avantajlarla (Tütün fonu, KKDF vd) ithal edilen düşük vasıflı tütünlerle yapılan sigaralar komşu ülkelere ihraç ediliyor, sonra bunların bir kısmı ülkeye kaçak olarak geri dönmektedir.

Dokuzuncu Kalkınma Planında (2007-2013), Plan dönemi sonuna gelindiğinde özelleştirme işlemleri sonucunda kamunun tütün ürünlerinin işlenmesiyle ilgili alandan tamamen çekilmesinin hedeflendiği belirtilmiştir. Onuncu Kalkınma Planında (2014-2018) ise “Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde kamu, petro-kimya, tuz ve tütün sektörleri ile araç muayene istasyonları işletmeciliğinden tamamen çekilmiştir” ifadeleri yer almıştır.

TÜİK 2013 verilerine göre, Türkiye’de tütün ürünleri imalatının %89,3 yabancıların kontrolüne geçmiştir. Bir başka ifadeyle, ülkemizde yabancı kontrolünün en yüksek olduğu imalat sektörü tütün ürünleri sanayi olmuştur.

Kaynak: TÜİK

TKÇS-UTKP Çalışmaları

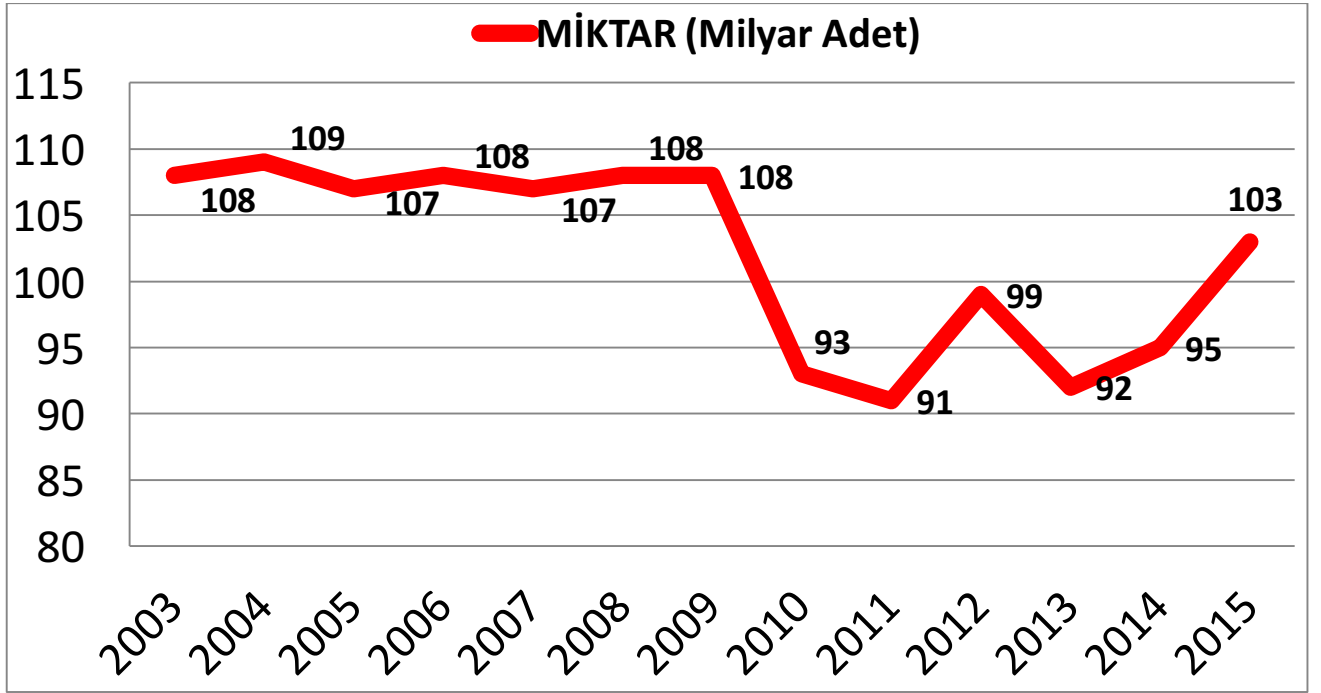
Ülkemizde 2004 yılında taraf olunan, kamu sağlığı ile tütün üretim ve tütün mamullerinin tüketimini yakından ilgilendiren Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi (TKÇS) hükümleri esas alınarak hazırlanan ve 07/10/2006 tarihli ve 26312 sayılı Resmi Gazete’de 2006/29 sayılı Başbakanlık Genelgesi eki olarak yayımlanan Ulusal Tütün Kontrol Programı (UTKP)’na ilişkin Eylem Planının ilki 2008-2012 yılları arasında uygulanmış, ikincisi ise 2015-2018 dönemini kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. 4207 sayılı Kanun 2008 yılında revize edilmiş ancak, tüm hükümleriyle uygulanması 19/07/2009 tarihinden itibaren gerçekleşmiştir. Akabinde UTKP Ulusal Tütün Kontrol Eylem Planı yayınlanmıştır. Bu yasal düzenlemeler ile önemli bir kamu duyarlılığı yakalayan tütün ürünlerin tüketiminin kontrol çabaları dünyada örnek gösterilecek boyuta ulaşmış, ancak aynı başarı tütün ürünlerinin tüketimine yansıtılamamıştır.

Son 15 yılda ilk defa 2008 - 2011 yılları arasında %15’lik bir düşüş gösteren sigara tüketimi 100 milyar adedin altına inmiştir. Ancak 2012 yılında 8 milyar adetlik artışla tekrar 100 milyar sınırına dayanmış ve 2015 yılı itibarıyla 103,2 milyar adet olmuştur. Bu artışın sebepleri, özellikle genç nüfusta

artan stabil kullanım oranı, kaçakçılıkla mücadele nedeniyle kayıt dışı ürüne ulaşabilirliğin zorlaşması ve tüketicilerin fiyatları kanıksamasıdır. Dünya’da gelişmiş ülkelerde tütün kullanımında azalma görülmesine karşılık Asya-Pasifik-Afrika ülkelerinde bunun artacağı öngörülürken ülkemizde ise yakın gelecekte tütün mamullerinin kullanımında ciddi bir düşüş beklenmemektedir.

Sigara Tüketimi;

Türkiye’de Tüketilen Sigara Miktarı

Tütün kontrolü çalışmaları özellikle toplum sağlığının korunması boyutu ile Tütün Ekspertleri Derneği tarafından da desteklenmektedir. Ancak yapılan piyasa düzenlemeleri ile birlikte Tekel’den arta kalan boşluğun doldurulamaması rakamlar ile ifade edilirse ; %5 lik sigara tüketiminde ki düşüşe karşılık, tütün üretimindeki kayıp bunun yanısıra tütün ithalatında Cumhuriyet tarihinin rekorunun kırılmasına yol açmıştır..

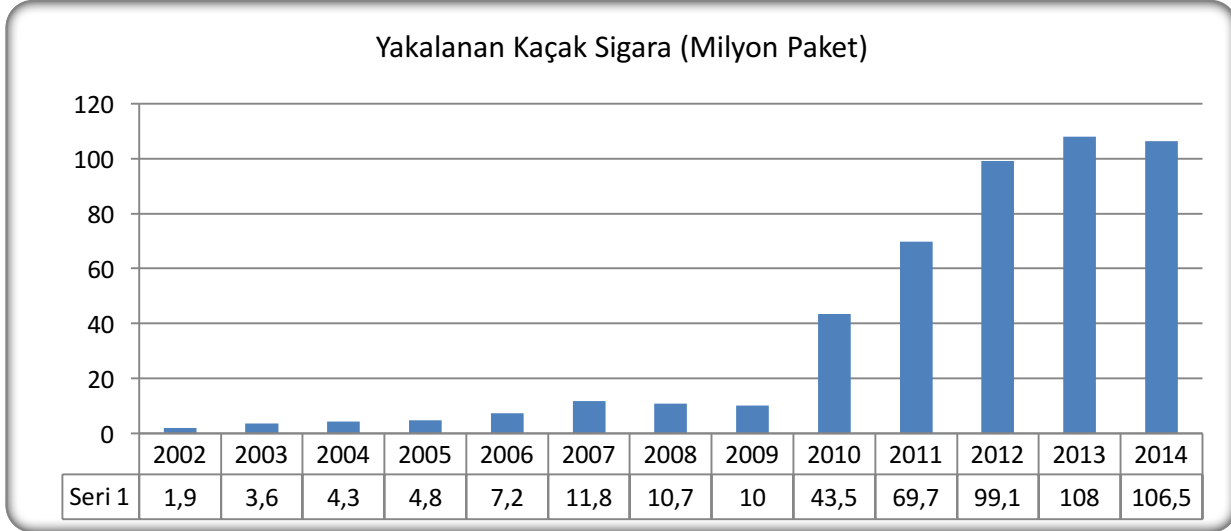
Makro bir tütün politikamızın bulunmayışı ile tütün piyasamız sahipsiz kalmış ve sigarayla mücadele adeta Türk Tütününü ile mücadeleye dönüşmüştür. Kamuoyunda ve bir kısım bürokrasimizde oluşan yanlış intiba sonucu ülkemizdeki sigara tüketiminin kaynağı sanki yurt içinde üretilen tütün gibi algılanmaktadır. Oysa rakamlar göstermektedir ki ürettiğimiz tütünün % 90’ a yakını ihraç edilmektedir.

Tütün Ürünlerinin Yasa Dışı Ticareti;

Tütün mamullerinden alınan vergiler yıllardır maliye bütçesinin en kolay denkleştirme kalemlerinden biri olmuştur. Geçen yıllar boyunca düzenli olarak enflasyonla birlikte sigarada vergi yükü artmıştır. Ayrıca Ulusal Tütün Kontrol Programında öngörülen tütün mamullerinin zararlarının önlenmesi hedefleri doğrultusunda, sigara tüketiminin önüne geçilmesinde bir araç olarak vergi artırımı politikası

benimsenmiştir. 2016 yılı itibarı ile sigara üzerindeki vergi yükü % 84 dür. Bu vergi yükü ile birlikte artan sigara fiyatları ile ülkemizde özellikle genç neslin erken yaşta sigaraya başlamasının ve orta ve düşük gelir gurubunda ki sigara tüketicilerinin ise sigarayı bırakmaları hedeflenmiştir. Ancak yüksek fiyat ve yüksek vergi bir taraftan da sigara kaçakçılığını körüklemiştir. Hazinesinin sigara kaçakçılığından kaybı yıllık olarak yaklaşık 7,0 Milyar Lira dolayında olduğu tahmin edilmektedir.

Kaynak: Emniyet Genel Müdürlüğü

Tütün mamullerinde yaşanan kaçak sigaranın özellikle piyasanın %15 civarında olduğu düşünülmektedir. Kaynağı belli olmayan bu ürünler hem halk sağlığını hem de ekonomimizi olumsuz etkilemektedir.

2015 yılında yurt içinde 8.772 kg nargilelik tütün ürünü, 21.330 kilogramı ithalat olmak üzere 60.197 kg puro/sigarillo, 201 kg pipoluk tütün ürününün satışı yapılmıştır. Bu rakamlar, nargilelik tütün ürünleri başta olmak üzere puro/sigarillo ve pipoluk tütün ürünlerinin önemli ölçüde kayıt dışı ve yasa dışı üretim ve ticaretin olduğunu göstermektedir. Örneğin, nargilelik ürün piyasasının tamamına yakınının kaçak ve kural dışı işlediği bilinmektedir.

Sarmalık kıyılmış tütün ürünlerinin yasal iç piyasa satışı 2015 yılında 84.745 kg olarak gerçekleşmiştir. Bu miktar ürün, yaklaşık 121.000 adet sarma sigaraya karşılık gelmektedir. 2014 yılında yapılan düzenlemeyle makaronun (tütünsüz boş sigara tüpü) sarmalık kıyılmış tütünden ayrı olarak ambalajlanması ve birim paketlerine bandrol uygulanmak suretiyle piyasaya arzı gerçekleştiğinden 2015 yılı satışı 8.765.626.000 adede yükselmiştir. 2015 yılında gerçekleşen makaron satış rakamı yaklaşık 6 milyon sarma sigaraya tekabül etmektedir ki bu durum ülkede kayıt dışı ve yasa dışı üretilen ve pazarlanan tütünün varlığını da teyit etmektedir. Bununla birlikte, sarma sigara yapımında kullanılan yaprak sigara kâğıdı için yasal bir düzenleme olmayıp piyasada satışı yapılan bu tür ürünlerin tamamı kaçaktır.

4733 sayılı yasanın 6. Maddesinde bulunan “Türkiye’de tütün mamulleri üretmek isteyenlerin; yıllık üretim kapasitesi tek vardiyada, sigara için iki milyar adet, diğer tütün mamulleri için ise onbeş tondan az olmayan, tütün hazırlama bölümleri dahil tam ve yeni teknoloji ile tesisler kurmaları şarttır” hükmü, tamamen piyasada bulunana çokuluslu şirketler lehine işleyen bir mekanizma yaratmaktadır. Amerika dahil olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde tütün mamulleri üretiminde böyle bir kısıtlama yoktur. Bu düzenleme Yerli sermaye ile kurulacak daha düşük kapasiteli ve yerli tütünden imal edilmiş

sigaraların satışını yapabilecek küçük ölçekte fabrikaların kurulmasının önüne geçmektedir. Özellikle dünya da Amerikan Blend harmanlar konusunda yaşanan yasaklama girişimlerinin devam etmesi halinde popülerliğini yitirmiş Türk tipi sigara harmanları tekrar tüketicinin gündemine gelebilir.

ÖNERİLER

2002-2016 yılları arasında sektörümüzde yaşanan bu sıkıntılı sürecin sürdürülebilir olmadığını bu nedenle karar alıcıların Türkiye tütün sektörüne ilişkin yaklaşımlarını bir kez daha gözden geçirmeleri ve ulusal bir tütün politikasının ortaya konularak hayata geçirilmesi gerekmektedir..

Ülke tütüncülüğünde yaşanan sorunların aşılabilmesi için;

- Dünya’da pek çok ülkede uygulanan ve 4733 sayılı yasada da ifade edilen ancak bir türlü hayata geçirilemeyen “*Açık Artırma Merkezleri*” hayata geçirilmelidir.
- Açık Artırma Merkezlerinde gerek merkeze getirilen tütünlerin açılış fiyatlarının belirlenmesinde gerekse alıcısı çıkmayan tütünlerin değerlendirileceği ve gerektiğinde piyasayı regüle edebilecek organizasyonun kurulması için yasal düzenleme yapılmalıdır.
- 4733 sayılı yasanın 6. Maddesinde ki hükümler esnetilmeli, yerli sanayicinin yerli tütünden sigara üretimine olanak sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmelidir, ülkemiz tütüncülüğünün önünü tıkayan en önemli maddelerden biri bu düzenlemedir.
- “*Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli*” nde, “*Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında Tarıma Dayalı Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğ*” ve “*Genç Çiftçilerin Desteklenmesi Projesi*” destekleme programlarından tütün üreticileri de faydalanmalıdır.
- Özellikle dünya piyasalarında oryantal tütünde rekabet gücümüzü arttırmamızın önündeki en büyük engellerden biri olan emek yoğun üretimi minimize edebilmek için devam etmesi halinde Makine - ekipman desteğinden tütün üreticisi de faydalandırılmalıdır.
- Sarmalık Kıyılmış Tütündeki vergi oranı düşürülmeli, satışı ve pazarlaması yasal düzenlemeye kavuşturulmalıdır.
- Toplam sigara sektörünün %15’i civarında olduğu tahmin edilen kaçak sigara ile mücadele, etkin hale getirilmelidir.
- Tütün fonu, Türk tütününü koruyacak şekilde yeniden düzenlenmelidir.
- Ülkemizde örgütsüz ve sahipsiz durumda bulunana tütün üreticilerinin örgütlenebilmesi için çaba sarf edilmesi gerekmektedir.
- Özellikle Ege bölgesinde yoğunlaşmış Tütün İşleme Fabrikaları yatırım teknolojisi ve kapasite olarak dünya ölçeğindedir. Bu tesislerin ve toplam yatırım değeri 150 milyon USD civarında olup 3.500 civarında istihdamı bulunmaktadır. Yılın önemli bir bölümünde kapasiteleri atıl kalan bu tesisler artacak üretim ile daha rantabl hale gelecek ve istihdamları artacaktır.
- Son yıllarda Yunanistan, İtalya ve Makedonya gibi ülkelerde tütün mamulü üreticisi firmalar ile bu ülkeler arasında beşer yıllık alım garantisi içeren anlaşmalar yapılmaktadır. Benzer

antlaşmaların ülkemizde yapılmaması halinde, sigara sektörü bu ülkelerde üretilen tütünlerin tamamını alacak ve geri kalan miktarı ülkemizden alma yoluna gidecektir.

- Türkiye’de tütün üretiminin özellikle üretim yapan çiftçiye yeterli bir gelir sağlaması hem de üretimin sürdürülebilir olabilmesi için farklı bir destekleme modelinin uygulanması gerekmektedir. Türkiye 100 milyar adedin üzerinde satış rakamı ile Sigara Tüketimi Kullanım Oranında dünyanın 10. büyük pazarı, tüketim miktarında da 7. büyük pazardır Bu nedenle Türkiye’de tütün mamulü üreten firmalara Pazar payları oranında belli bir miktar yaprak tütünü ülkemizden alma zorunluluğu getirilmelidir. Türk tütünü alım zorunluluğu getirilmesi, Türk tütünü üretimi ve satışını garanti edecektir. Bu model ile yurt dışı kaynaklı sipariş dalgalanmaları ve üretici aleyhine gelişecek fiyatlandırmaların önüne geçilecektir. Yakın coğrafyada yer alan Lübnan’daki sigara satış bedeli kadar tütün alma zorunluluğu modelinden yola çıkarsak;

(Türkiye’de Kullanılan Sigara: 103.000.000.000 adet, 5.150.000.000 paket,7.725.000.000 TL (Vergisiz Bedel)

Ortalama Fiyat : 15 TL’ den $\frac{1}{4}$ karşılığı 515.000 ton kg, $\frac{1}{2}$ karşılığı 257.500 ton, $\frac{1}{4}$ karşılığı 128.750 ton üretim demektir)

Lübnan örneğinin yurdumuzda uygulanması, en kötü ihtimalle 100.000 ton civarında üretim rakamını gündeme getirecektir. Bu model ile Dünyanın önemli sigara pazarlarından biri olmamızın ekonomimiz ve toplum sağlığı açısından yarattığı dezavantajları toplumumuzun en alt gelir grubunda yer alan tütün üreticileri lehine avantaja çevirme fırsatı yaratılmış olacaktır. Bunun yanısıra aile ziraatinde anahtar ürünlerden olan tütün üretiminin artmasıyla köylerin boşalmasının önüne geçilecek ve kırsal alanlardan büyükşehirilere göç azalacaktır.

TÜTÜN EKSPERLERİ DERNEĞİ